

Kakuk Mátyás

HETÆGKATÜ KOSZTA SZÜLETÉSÉNEK 150.
ÉVFORDULÓJÁRA

A jász–oszét kapcsolatok ápolása során Dzaszohtü Muzafer oszét költőnek beszámoltam arról, hogy befejeztem Hetægkatü Koszta verskötetének magyarra fordítását. Dzaszohtü az 1980-as években a Jászságban is járt, és a Lehel vezérről itt hallott legenda alapján hosszabb költeményt, poémát írt "Lehel kürtje" (Lehelü szükha) címen, amelyet magyar barátjának, Szabó Gézának ajánlott. Beszámolómról a következőket válaszolta: "Ezen felül azt is nagyon köszönöm, hogy Hetægkatü Koszta »Oszét lírá«-ját magyarítottad. Ősszel, október 15-én ünnepeljük születésének 150. évfordulóját. Erre az ünnepre nem csak Oszétia készül, hanem egész Oroszország is".

Innen jött a gondolat, hogy ezen a fórumon is megemlékezzek arról, akinek emlékét Oszétia–Alániában a legnagyobb tisztelettel őrzik. Nekünk, jász származástudatú embereknek, különben is régi adósságunk, hogy alig tudunk valamit a jászok egykori nyelvének legközelebbi élő rokonáról, az oszét nyelvről, és a nyelvet gondosan őrző, ápoló oszét népről, annak kultúrájáról, életéről.

Ahogy sok más kis nép is, úgy az oszét is a XIX. második felében ébredt nemzeti öntudatra. Az oszétek egy részének az orosz, másik részének a grúz földesurak kíméletlen elnyomása ellen kellett küzdenie. Megdöbbentő leírások olvashatók már csak a természeti viszonyok miatt is nyomorgó, de szabadságukra büszke, egyszerű oszét emberek kizsárolásáról, kíméletlen lemészárlásáról.

Az oszétek számára a megmaradás egyik lehetősége az volt, hogy kiszolgálták a hatalmat; ezért a harcos szellemet őrző, tehetősebb oszétek tisztként szolgálták a cári hadseregben, így Koszta apja is, aki a szabad idejét leginkább vadászattal töltötte, s nem szívesen foglalkozott a félénk, törékeny testű fiával:

Engem apám megtagadott,
Anyám sem babusgathatott,
A hazámtól is távol estem.
Dobált a sors ide-oda,
Idegen voltam és satnya,
De valahogy felcseperedtem.
(Őrizz minket!)

Anyja a szülés után két hónappal meghalt; az anyai szeretet hiánya s a halálfélelem verseiben is kifejeződik:

Folyton aggódok,
Hisz én is vézna
Vagyok, s meghalok,
Akár a mama.
(Töprengés)

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, 1871—1881 között a sztavropoli kormányzósági gimnáziumban tanult, 1881-ben ösztöndíjjal a Szentpétervári Művészeti Akadémiára került, de nem fejezhette be, mert két év múlva az ösztöndíjat megszüntették. Festményei közül híressé vált az egyik grúz templom számára festett, Szent Ninot ábrázoló képe.

Családnevének oroszos alakja Hetagurov, legtöbb művét oroszul írta: elbeszélő költeményeket, újságcikkeket, satírikus elbeszélést, szerkesztett és kiadott újságot. Oszoba (A személy) c. tanulmánya az oszét néprajz alapvető könyvének számít. Szervezett színelőadásokat, koncerteket, irodalmi esteket. Szentpéterváron kapcsolatba került a forradalmi demokraták mozgalmával, könyvét betiltották, majd kétszer is száműzték. Ma őt tekintik a modern oszét kulturális élet megteremtőjének. Energikus és elhivatott szervező volt.

Hetægkatü Koszta oszét nyelvű verseskötetét 1899-ben jelentette meg "Iron fandür" címen. A fandür ősi oszét vonós hangszer, amellyel a népdalokat is kísérték, a kötet címe tehát "Oszét lírá"-nak is fordítható. Születésének 150. évfordulója tiszteletére megjelentetem ezt a verskötetet.

Hetægkatü Koszta

A kötet verseiről az előszóban Fenyő D. György a következőket írja: "Hetagurov népi költő, és hiába iskolázott, művelt ember, igazi értelmiségi, költészete mégiscsak elsősorban a folklórból merít. Igazi dalokat írt, a líra leghagyományosabb témáiról: hazáról, földről, tájról, születésről, halálról, anyáról, apáról, gyermekről, szerelemről, szabadságról, emberről, állatról,

hegyekről, völgyekről. Igazi dalokat írt, egynemű érzelmeket fogalmazott meg bennük: szeretetet, gyűlöletet, elhivatottságot, egyszerű, de fontos érzelmeket, örömet, bánatot, fájdalmat, lelkesedést. Ő maga is igazi lírikus, akinek verseiben egyetlen igazi tárgy önmaga, és mindazt, amit hazáról és szabadságról, életről és halálról elmond, önmagán átszűrve, önmaga személyes problémájaként mondja el. Igazi lírai műveket írt: dalokat, helyzetdalokat, vallomások, altatódalokat, gyermekdalokat, tájleíró dalokat, szerelmes dalokat. Igazi dalszerű verseket írt: egyszerű versformában, hangsúlyos ritmusú verseléssel, és egyszerű, de a verset dallamossá tevő rímekkel. Könnyű megjegyezni őket, mert miként a népdalok is, erősen formatartóak. És könnyű őket magyarra fordítani, annyira hasonló a zenéjük a magyar népdalokéval".

Íme a kötetből néhány vers a hányatott sorsú költő emlékére:

A SZEGÉNY EMBER SZÍVE

Hegyeinkben nem szűnik a tél, –
Ellepi a hó az embert;
A szurdokokban üvölt a szél;
Jég a híd a vizek felett.

Az éjszakák nehezen telnek ...
Rettegnek a bátor szívek!
Szárított ganajjal tüzelnek, –
Világánál üldögélnek.

Munkájukat nem fizetik meg, –
Gyér az ebéd, vacsora nincs;
Ágyukban penészes a törek,
Takarójuk lukacsos filc ...
Nincsen öröm az életükben,
A remény is távol marad. —
De mégis, álmaikban, éjjel
Szívük büszkeségtől dagad.

CSICSIIJA!

Átölelek két karommal,
A bölcsődben elringatlak,
Nőj, fiam, nagyra!
Csicsijja!

Csicsisgatlak, babusgatlak,
Ha nagy leszel, majd eltartasz,
Lesz bárányod, sok! ...
Ó, napom! ...

Az életünk pokoli rossz ...
Pedig apád nagyon szorgos.
Szűk a kereset ...
Aludj, el!

Majd ha egyszer felnővedsz,
És a munkát megismered,
Vidd, fiam, sokra!
Csicsijja!

Csinálsz bőrből rámás csizmát,
Hóból kiásod szénát,
S fázol, éhezel ...
Aludj el!

Tüzelőt majd öllel hozol ...
Fogadd meg, amit most mondok,
Végakaratom,
Ó, napom! ...

Szeresd gyönyörű hazánkat,
Védeni a határokat
Ne lankadj soha,
Csicsijja!

AZ ÁRVÁK ANYJA

Megdermed a varjú.
Havat hord a szél ...
Aluszik Nar falu
Itt a fagyos tél.

Az éjszakák jobbak,
Mint a nappalok ...

Nagy tüzet gyűjtanak
Kinn a pásztorok.

Túl a falu végén,
Egy rozzant ólban
Nyomorgó özvegy él
Porontyaival.

Üldögél aggódva
A fazék mellett,
A tüzet piszkálja
A szegény özvegy.

A meleg hamuban
A tűzhely mellett
Félig ruhátlan
Ülnek a gyerekek.

Éhség és fagyos tél! –
Üvölt a farkas;
Az élet rettegés,
A halál arat.

– Maradjatok csendben, –
Napsugaraim,
Fő már a bableves,
Várjatok kicsit!

A boróka füstje
Marja a szemet ...
Hullik az edénybe
A sós könnycsepp ...

"Kenyérkeresőnket
Omlás borítja,
Az Isten verje meg,
Aki okozta!

Öt kisgyermek apja
Halt meg miatta, –
Az anyjuk is árva,
Oda az ura.

Mért hagytál itt minket,
Kedves, jó párom?
Hisz nagyon szeretted
A kis családot.

Hívnak a gyermekek,
Az anyjuk gyenge,
Jobb lenne melletted
Csendben pihenne!"

Hullik az edénybe
A sós könnycsepp ...
A boróka füstje
Marja a szemet ...

A kisebb már alszik
Kisírta magát, —
Álmában megeszi
A várt vacsorát.

Rövid idő múlva
Így jár egy másik,
Jobbra fordul sora,
Szépet álmodik

Még most sincs kész, mama?
Kóstoljuk meg már!
– Hiszen ha kész volna,
Oda is adnám ...

Kifutott az étel, –
Kész a vacsora ...
Szanaszét hever
Az öt fiúcska.

Amikor éhezél,
S meglep az álom,
Könnyebben tűröd el
A nyomorúságot.

Az alomra rakta
Az öt kis alvót,
S jól betakargatta,
Hogy meg ne fagyjon

Megtakarította
Ma a vacsorát,
Álomba hazudta
Mind az öt árvát

"Babbal" ámította
Az éheseket,
Pedig a fazékba
Csak kavicsot tett.

Színlelte a főzést,
Míg ébren voltak,
Hiszen a reménység
Újult erőt ad.

CICA

Cica, cica, cic!
Kis egeret visz,
Selymes a bundája;
Alszik a suton,
Halkan dorombol,
Szívhez szól nótája.

Így leszel férfi!

Kelj fel korán reggel,
Szappannal mosakodj,
Imádkozz Istenhez,
Ajánld neki napod!

Szaladj el kenyérért,
Egyél meg egy karéjt!
Ha nincs, legyen elég
Egy kis száraz lepény!

A táskát készítsd el,
Indulj a suliba!
Ha figyelmes leszel, –
Nem csúszik be hiba!

Figyeld a tanítót,
Ahogy mondja, úgy tégy,
Jókedvűen dolgozz,
Így leszel nagy legény!

KINEK MIT ...

Munkában – rendet.
Szopósnek – csecset.

Nyájat – juhásznak;
Szénát – a nyájnak.

Sört – gyászestére;
Áldást – a kenyérre.

A bűnösnek – kegy;
Jószívűnek – kedv.

Bánatra – öröm;
Gonosznak – ürröm.

Lustának – korbács;
Halásznak – fogás.